

SUPPLEMENT

A discussion of the laws and customs of פרשת זכור reproduced from קול ראשון לציון by Rabbi Mordechai Eliyahu, צופיך

לשבת פרשת זכור

פרשת זכור חשובה ממגילה

רוב הפוסקים אומרים שקריאת פרשה זו דאורייתא. וכך כתב בבית יוסף סימן תרפה: "וכתבו בתוספות בריש פרק היה קורא (ברכות יז. ד"ה בלשון) דיש פרשיות המחוייבין לקרות דאורייתא כמו פרשת זכור (דברים כה יז – יט) ופרשת פרה אדומה (במדבר יט א – כב). (אמנם לדעת הב"ח כל שבת הקריאה היא דאורייתא. אבל רוב הפוסקים חולקים עליו).

וכתב בשו"ת תרומת הדשן בסימן קח: שאלה: בני היישובים שאין להם מנין בעיר, ורצונם ללכת אל הקהילות הסמוכות להם לימי הפורים, כדי לשמוע מקרא מגילה בציבור. צריכין לזהר שיקדימו ביאתם גם לשבת פרשת זכור שהוא סמוך לפורים, או לאו? תשובה:

יראה דאדרבה צריך טפי שישמע קריאת פרשת זכור בצבור ממקרא מגילה. אע"ג דמקרא מגילה עדיפא וכל מצות נידחות מפניה, מכל מקום לדעת רוב הפוסקים נקראת היא ביחיד. אבל קריאת פרשת זכור כתב האשירי פרק שלשה שאכלו (פרק ז' סימן כ'), דעשה דאורייתא הוא לקרותן בעשרה, ודוחה לא תעשה "דלעולם בהם תעבודו". להכי שיחרר רבי אליעזר עבדו, כדי להשלימו לעשרה. ע"ש פרק שלשה שאכלו באשירי. ובתוס' שנ"ץ שכתבו דאין שום קריאה מדאורייתא רק פרשת זכור. ובתוס' הקצרות מברכות פ' שני פירש, דפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקרותן מן התורה. וכן בסמ"ק חלק למצות עשה זכור אשר עשה, וזה שאנו קורין פרשת זכור קודם פורים. וא"כ צריך לזהר יותר שישמע קריאת פרשת זכור בעשרה ממקרא מגילה בזמנה, אלא שהעולם לא זהירי בהכי. ויש לשים לב כי אע"פ שכתוב בגמרא במגילה דף ג. "דאמר רב יהודה אמר רב: כהנים בעבודתן, ולוים בדוכנן וישראל במעמדן. מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה, קל וחומר מעבודה. ומה עבודה שהיא חמורה – מבטלינן, תלמוד תורה – לא כל שכן?".

עם כל זה עדיף פרשת זכור בעשרה ממקרא מגילה בעשרה. כי פרשת "זכור" חשובה ביותר כי היא מצוות עשה דאורייתא ובעשרה.

זכור לפני פורים המשנה (מגילה דף כ"ט) אומרת שפרשת זכור לפני פורים. ופירש"י כדי

"לסמוך מחית עמלק למחית המן". ולכן אם יהול פורים ביום שישי יקראו זכור בשבת קודם לכן כי הימים האלה נזכרים ונעשים קודם נזכרים – בזכור ואח"כ נעשים – בפורים.

זכירה בפה

ובגמרא שם מגילה דף יח. "קראה על פה לא יצא וכו'. מנלן? – אמר רבא: אתיא זכירה זכירה, כתיב הכא "והימים האלה נזכרים", וכתיב התם "כתב זאת זכרון בספר", מה להלן בספר – אף כאן בספר. וממאי דהאי זכירה קריאה היא? דלמא עיון בעלמא! – לא סלקא דעתך, דתניא "זכור" – יכול בלב? כשהוא אומר "לא תשכח" – הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים "זכור" – בפה!

שואל הרב "בדרך פקודיך" אולי כשהתורה אומרת "זכור – לא תשכח" זה כדי לחיב את האדם בעשה ולא תעשה, ולא בזכירה בפה? ומשאר בצ"ע (ועיין במחנת חינוך סי' תר"ג). אבל כך הלכה שזכירת "זכור" וקריאת מגילה דוקא בפה. וכתוב "כתב זאת" כי רק הקורא מה שכתוב בספר מקיים המצווה ולא בסיפור סיפורים על המן.

מי שלא יכול לשמוע קריאת זכור כתב השו"ע: "יא שפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקראם מדאורייתא, לפיכך בני הישובים שאין להם מנין צריכים לבא למקום שיש מנין בשבתות הללו כדי לשמוע פרשיות אלו שהם מדאורייתא. והוסיף הרמ"א: "ואם אי אפשר להם לבא, מכל מקום יזהרו לקרותם בנגינתם ובטעמם". וזה נפקא מינא למי שנמצא בלי מנין. ובלי ספר תורה שיקרא פרשת זכור עם טעמים ואפי' מתוך חומש.

הקפדה על טעמים במיוחד ביחיד הגמרא מספרת (בבא בתרא דף כא עמוד א) על יואב שר הצבא שהרג רק את זכרי עמלק "כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום". שאל דוד את יואב למה לא השמדת את עמלק? אמר לו יואב דכתיב: "תמחה את זכר עמלק". (וקרא יואב "זכר" בניקוד פתח. וחשב שרק זכרים ולא נקבות) אמר ליה דוד: והרי אנחנו קוראים "זכר" בסגול. ענה יואב: אותי לימד הרב שלי "זכר" בפתח. הלך יואב ושאל את רבו ובאמת התברר שרבו הטעה אותו. רצה יואב הורגו. ביקש רחמים ואמר די לי בכך שאני ארור דכתיב על המלמד בטעות "ארור עושה מלאכת ה' רמיה". ומכאן כמה חשיבות הקריאה הנכונה של פרשת זכור, ואיזה תקלה נוראה קראה מכך שלא קראו את הפרשה בצורה נכונה.

ויש שואלים הרי גם אם רבו לימדו בטעות "זכר". הרי יואב שמע כל ימיו שקוראים "זכר" בצירה וידע שרבו טעה. ותירצו שתמיד יואב היה הולך לרבו בפרשת זכור. ולא ראה שקוראים בצורה נכונה. ומכאן צריך החזן לדעת כמה צריך להזהר לקרוא פרשת זכור בטעמים מדויקים.

להבין את התפלה

וכתוב במדרש ומובא בדברי החיד"א שלכן כתוב "כתוב זאת זכרון בספר ושם באזני יהושע" שלא רק יכתוב בספר כי אפשר לקרוא "זכר" בטעות כמו המורה של יואב. ולכן צותה תורה "ושם באזני יהושע" שלא יטעו.

קריאת פרשת זכור בעשרה שואל המג"א (תרפ"ה סע"ק א') על תרומת הדשן שהובא לעיל, למה צריך דוקא לקרוא פרשת זכור דוקא בעשרה ויפסיד קריאת מגילה הרי יכול לבוא בפורים וישמע מגילה וכן יצא יד"ה של פרשת זכור בקריאת ויבא עמלק. ואכן כך מתרץ המג"א שיוצא יד"ה בקריאת ויבא עמלק. והקשה עליו המש"ב בקריאת ויבא עמלק בפרשת בשלח שקוראים בפורים. לא יוצא יד"ה זכור מה שעשה וכדברי הרמב"ן שכתב (דברים כה) "זכור את אשר עשה לך עמלק – כבר הזכרתי (לעיל כד ט) המדרש שדרשו בו בספרא (בחקותי פרשה א ג), יכול בלבך, כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה, הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפ"ך. וכן בספרי (תצא קסו), זכור את אשר עשה לך עמלק, בפה. לא תשכח, בלב. ולא ידעתי מה היא הזכירה הזו בפה, אם לאמר שנקרא פרשת עמלק בציבור, ונמצינו למדין מן התורה בשניה זכור (מגילה כט א), ויהיה סמך למקרא מגילה מן התורה: והנכון בעיני שהוא לומר שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים, ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוינו למחות את שמו. וכן במעשה מרים נצטוינו להודיעו לבנינו ולספר בו לדורות, ואע"פ שהיה ראוי גם להסתירו שלא לדבר בגנותן של צדיקים, אבל צוה הכתוב להודיעו ולגלותו כדי שתהא אזהרת לשון הרע שומה בפיהם, מפני שהוא הטא גדול וגורם רעות רבות ובני אדם נכשלים בו תמיד, כמו שאמרו (ב"ב קסה א) והכל באבק לשון הרע". ומשמע מדבריו שקריאת פרשת זכור מדרבנן וסיפור מעשיו הרעים מהתורה.

זכירת עמלק דאוריתא, קריאת הפרשה דרבנן או דאוריתא.

ברמב"ם הלכות מלכים פרק ה הלכה ה כתב "וכן מצות עשה לאבד זכר עמלק, שנאמר תמחה את זכר עמלק, ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו, שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק, מפני השמועה למדו זכור בפה לא תשכח בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו".

ומשמעות לשונו היא שזכירת מעשה עמלק היא דאוריתא. וזה כל רגע ורגע" ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו". אך קריאת פרשת זכור היא מדרבנן.

ואומר החינוך שמהתורה די לקרוא פעם או שני פעמים בשנה. אבל חכמים קבעו לזכרו ביום מיוחד לפני פורים. בשבת זכור. ולפי זה קריאת הפרשה היא מהתורה. ולמעשה קושית המש"ב על המג"א אפשר לתרץ כי הרי המקור לזה הוא בגמרא (מגילה י"ח ע"א) ושם מביאים הוכחה שצריך ספר ממה שכתוב כתוב זאת זכרון בספר וזה כתוב בפרשת בשלח שקוראים ביום פורים (ועיי' פיר"ח שכתב "ופרישנא זכור בפה מה שכתוב "בספר" וא"כ אפשר לצאת יד"ה בפרשת בשלח).

למסקנא צריך לעשות מאמץ מיוחד לבוא למקום שיש עשרה ולקרוא בס"ת.

פרשת עמלק הכתובה בסוף פרשת כי-תצא.

חולה או אדם שנמצא במילואים או במקום שאין שם עשרה או אין ס"ת יקרא את פרשת זכור מתוך חומש אפילו ביחיד וברור שזה בלי ברכה. ועדיף שיקרא עם טעמים. וכן י"א שתמיד לפני קריאת הפרשה הן ביחיד הן בעיבור ילמד מפרשים על הפרשה כדי לדעת רשעותו של עמלק. אחרת ע"י קריאה בתורה בלבד מבלי להבין לא יוצא יד"ח לדעת הרמב"ן.

וטוב שיבוא ביום פורים לשמוע קריאת פרשת ויבא עמלק מהש"צ ויתכוון לצאת יד"ח פרשת זכור. וכן בחודש אלול בפרשת כי תצא יאמר לחזן שיכוון להוציא אותו יד"ח פרשת זכור ולא כמו שקורא בתורה ככל שבת.

נשים בקריאת זכור כותב החינוך (סי' תר"ג) וז"ל: "מדני המצוה מ"ש ז"ל שחיוב זכירה זו בלב ובפה וכן הוא בספרי זכור את אשר עשה יכול בלבבך כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפ"ך ע"כ בספרי כדי שלא ישכח הדבר פן תחלש איבתו ותחסר מן הלבבות באורך הזמנים ואל הזכירה הזאת בלב ובפה לא ידענו בה זמן קבוע בשנה או ביום כמו שנצטוונו בזכירת יצי"מ = יציאת מצרים = בכל יום ובכל לילה והטעם כי הזכירה היא העיקר בדת וכו' אבל טעם זכירת מה שעשה עמלק אינו רק שלא תשכח שנאתו מלבבינו ודי לנו בזה לזכור הענין פעם בשנה או בשתי שנים או בשלש והנה בכל מקומות קוראים ישראל ספר התורה בשנה אחת או בשתיים או בשלש לכל הפחות ויוצאים בכך ממצוה זו ואולי נאמר כי מנהגן של ישראל לקרותה בשבת מיוחד בכל שנה ושנה תורה היא ומפני מצוה זו הוא שקבעו כן והוא השבת שלפני הפורים לעולם וכו' ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ולא בנקבות כי להם לעשות המלחמה ולא לנקבות".

שואל הבא"ח (תורה לשמה קפז) איך קבע החינוך שנשים פטורות כי לא באות למלחמה. הרי במלחמת מצוה גם נשים יוצאות.

ועוד הרי יש מצוה להלחם נגדו, ויש מצוה לזכור בפה מה שהפריע לנו להזכיר רשעותו. ובזה גם אשה יכולה לספר שהרי יש לה כח דיבור. ולמעשה בתול"ש פסק שאשה לא חייבת. ואילו בספרו "ידי חיים" (סי' תרפ"ה) פסק שאשה כן חייבת.

ולכן למסקנא אנו פוסקים שנשים פטורות כדעת החינוך אך נשים שרוצות להחמיר על עצמן תבוא עליהן ברכה ובלבד שלא יקבלו על עצמן דבר זה כנדר אלא כמנהג טוב. ולכן טוב לאשה לבא לבית הכנסת לשמוע "זכור" ותאמר בלבבה לא להתחייב בנדר אלא רק כמנהג טוב כדי שאם לא תוכל לא יהיה כנדר. והיה מנהג בדור הקודם. שהיו הגברים קוראים בבית בפרשת זכור את "מי כמוך" כדי שיצאו הנשים ידי חובה בזכירת הענין.

להבין את התפלה

להבין ענין זכור יש מי שאומר כי הקורא צריך להבין ענין "זכור" כדברי הרמב"ם הנ"ל והרמב"ן על התורה להסביר ולאמר ולדעת את מעשיו הרעים והמקולקלים שרדף אחרי ישראל במדבר כשהיו בשיא התרוממות ואמונה בה' ובא לקרר אותם מתורה ומצוות. וכן לטמא אותם, וכן להחדיר בהם שהכל מקרה ואין דין ואין דיין. ולהמעיט ערכם שהיו כקדרה רותחת והאומות חששו ליגע בהם ובא הוא ואע"פ שידע שיכווה החליט לעשות זאת ובלבד לקררה בפני אחרים, או שחתך ערלות וזרק כלפי מעלה בזלזול וכן שאר מפרשים על מעשיו שראה את הנחשלים ובהם התחיל וכו' כמו שמפרשים חז"ל ומפרשי התורה על התורה. כי אחרת אם אדם קורא פרשת זכור ולא מביין את תוכן מעשה הרשע של עמלק לדידהו לא יצא יד"ח וע"כ יש לעיין בזה לפני הקריאה. ואסור להרהר פירוש רש"י באמצע הקריאה. אלא לקרוא "זכור" בהבנה פשוטה. ורצוי מאוד ללמוד לפני כן ענין עמלק וזכור ופירוש הפסוקים על פי המפרשים כאמור. יש נוהגים להכות בנעליהם על הרצפה כשאומרים "עמלק" בבחינת מחה וכו' מתחת השמים. אולם אין לעושת כן באמצע הקריאה שמבלבל אחרים ויתכן ועי"ז אחרים לא ישמעו טוב. אומנם מובא (באסת"ר פ"ו) במדרש שרבנו הקדוש רבי כשהיה מגיע לשם המן במגילה היה אומר ארור המן ובניו ושם רשעים ירקב ור' פנחס כשהיה מגיע לשם חרבונה היה אומר חרבונה זכור לטוב. וי"א כ"ש כשהיו מזכירים שם מרדכי היה אומר זכר צדיק לברכה. אולם למעשה אין לאמר זאת באמצע המגילה ובפרט כשהוא שומע מאחרים, כאמור לעיל.

ספר מהודר בזכור

כיון שזו קריאה דאורייתא רצוי להקפיד להוציא את ספר התורה המהודר ביותר שיש בבית הכנסת. המונה ביותר והכתוב על קלף לא משוח וכד' ובדיעבד כל ס"ת כשר מוציאים לקרוא בו.

אם ירצה מישהו שיוציאו הספר של הוריו שחל אזכרתם באותו הזמן וס"ת זה אינו מהודר ויש מהודרים ממנו יפייסו אותו שיוציאו אותו לס"ת ראשון שקוראים בו פרשת השבוע. טעמים לפי המנהג כדאי ורצוי שישמע כל אחד קריאת זכור בניגון של בני עדתו ובספר של עדתו. ואם לא – יצא ידי חובה. ולא לעשות מחלוקות על זה.